

TITO

MIROSLAV KRLEŽA

TÖRTÉNELMI JELKÉP

Tito neve manapság drámai szimbóluma valamennyi nemzetünk generációinak, amióta a történelem nemzetségeink vérével és ve-rejtekével íródik. Abban a hajótörésben, amely minden hajótörésünk között a legreménytelenebb volt, a sötétségben világosságot derítő lenini fáklyával a kezében előlépett ő, akinek a Kumrovec-től meg Jajcétól Belgrádig és Zágrábig vezető útja valójában egész népünk útja, hogy a középkori, elmaradott emberből egy eljövendő, boldo-gabb kor polgára legyen: olyan mozgalom ez, amelynek célja saját civilizációnk megteremtése bármi áron. Ez a mi történelmi akara-tunk, amely századokon át megannyi erőfeszítésben megnyilvánult, s ha szabad így mondani, ez nem más, mint a magasabb rendű, szocialista típusú társadalmi formában való újjászületésnek és fel-szabadulásnak az óhaja.

1952.

A FORRADALMI MEGISMERÉS ÚTJA

Titót is — a vidéki birtokos nemesség feudális árnyékában született parasztivadékot, a vasmunkást, a horvát szociáldemokrata mozgalom szakszervezeti tagját, aki annak az illúzióknak a bűvöletében élt, hogy a II. Internacionálé az a jelentős, nagy erkölcsi-politikai erő, amely, ha bármi áron is, de képes lesz megakadályozni az európai civilizáció összeomlását — őt is tehát az események sodra juttatta a forradalmi megismerés útjára, akárcsak egész nemzedékét (a 90-es

években születettek), amelynek úgy volt rendelve, hogy feláldozza magát a hosszú, véres századok szabadságálmáiért. 1957.

A POLITIKAI KÉPLET

Hogy ne maradjunk azok, amik évszázadokig voltunk: idegen érdekeket szolgáló ágyútöltelék, hogy egyszer s mindenkorra megszabaduljunk a bocskortól meg a szövőszéktől és az ezekkel a mi elmaradott, szegényes patriarkális viszonyainkkal járó sokféle előítéllettől, hogy mint nép lenini, azaz szocialista alapokon szervekedjünk meg, hogy végre megvonjuk nemzeti határainkat az Adrián, az Alpokban, a Dunán és a Vardáron, hogy olyan emberekké váljunk, akik lerázták az idegen pénz és az idegen befolyás jármát — ez volt az eszménye minden haladó szellemű nemzedékünknek, de mindezeknek a problémáknak a Titóénál bölcsebb politikai megoldását még nem találta ki nálunk senki. 1948.

A SZINTÉZIS

Még a Tito előtti időkben, a forradalmi proletár munkásmozgalom sok-sok élharcosa áldozta fel egzisztenciáját és életét. Ezt a mostani győzelmet is sok veszített politikai és pártcsata előzte meg, s egyedül neki sikerült összefognia a teljes nemzeti és társadalmi felszabadulás valamennyi alkotóelemét, még hozzá egy olyan történelmi pillanatban, amikor a kilátások nem sok sikerrel kecsegtettek, s amikor a külhoni imperialista hatalmak újból fenekedni kezdtek ellenünk, hogy szétmarcangolnak és letipornak bennünket. Tito forradalmi osztályproletár lobogója azonban keresztülverekedte magát a második világháború zűrzavarán és fejtelenségén, s dicső programbeli meg politikai győzelmet aratott. Ezért Tito neve, az utóbbi évszázadban kialakult kultúrhistoriai és politikai értékrendünk tükrében, egész nemzedékek legdicsőbb, legnemesebb történelmi törekvéseinek szintézisét jelenti. 1955.

EGY SZELLEMI-ERKÖLCSI ARCÉL ELEMÉI

A szocializmusért való harc, melyet az utóbbi húsz esztendőben Tito vezetésével vívunk, nálunk már Lenin idejében megkezdődött. El-

választani Tito megjelenését az októberi forradalom programjától ellentmondana azoknak a lényeges szellemi-erkölcsi jegyeknek, amelyek őt mint politikust és pártideológust meghatározzák. 1957.

ÉVSZAZADOS KÜZDELMEINK SZIMBÓLUMA

Tito egyfelől a szocializmusért való háborús harcot jelenti a háború eszközeivel, másfelől pedig a saját szabad, politikailag független társadalmi bázis megteremtéséért vívott történelmi harcunk összes változatainak parafrázisaként jelenik meg előttünk 1952.

ROSSZ TAPASZTALATOK

Több mint húsz évig úgy élni, mint Tito, élni olyan politikai viszonyok között, amelyekben a nemzeti vagy társadalmi függetlenségről alkotott, bármiféle önálló politikai elképzeléssel szemben az idegen hatalmi érdekek aránytalanul fontosabbak voltak, rossz tapasztalatokat szerezni a körülményekről, amelyek a polgári jogrend flagráns cáfolatát példázták, mindez odahatott, hogy tudatában kialakuljanak egy eltökélten lázadó koncepciónak mint az összes polgári módszerek és programok feltétlen tagadásának az eszmei alapjai. 1957.

ELSŐ VONALBELI HARCOS AZ ILLEGALITÁSBAN IS

Jól tájékozódni olyan viharokban, melyek úgy tépáztak meg egész roskadozó birodalmakat és társadalmi rendeket, mint egy riadt madársereget, bátran farkasszemet nézni az eseményekkel, józan megfontoltsággal felmérni közben a saját erőnket, mindehhez kifinomult valóságlátás, törhetetlen akarat és állhatatos meggyőződés kellett. Sok ezer más forradalmárunkhoz hasonlóan, lévén meggyőződve róla, hogy a III. Internacionálé meg a Jugoszláv Kommunista Párt programja eszményien egybevág a népi politika törekvéseivel és végső céljaival, hat év börtönfogságot és hat év illegális pártmunkát áldozván fel a mozgalomnak, Tito maga is önmegtartóan tevékenykedett az illegális harc élvonalában. 1957.

A VASMUNKASTÓL A PÁRTFŐTITKARSÁGIG

A proletár, a vasmunkás, aki hat év után hazajött Oroszországból, ahová a többi, sok ezer hadifoglyunkkal együtt vetette a sorsa, majd amikor 1921-ben megjelent a szakszervezetben, szürke asztragan kucsmájában, melynek szőrcsigái közül elötetszett az ötágú fémcillag megfakult helye, nézeteinek nyugodt, fölényes higgadságával már akkor ellenállhatatlanul a környezete fölé emelkedett. Az elvtársak szemében ő volt az az utas, aki megjárta a lenini kontinens messzi partjait s aki „a saját szemével látta” mindazt, amiről akkor a szakszervezeti romantika még csak álmodozott. Ebből a proletárból, vasmunkásból, akinek az orosz forradalomról személyes tapasztalatai voltak, ebből a hajógyári és öntödei munkásból szakszervezeti és pártfunkcionárius lett, s 1928-ban ilyen minőségben utazott el Lepoglavába hatévi börtönbüntetésének letöltésére, hogy aztán háromévi külföldi tartózkodás után, 1937-ben visszatérjen az országba, és mint a JKP KV-nek titkára illegalitásban éljen egészen az 1941. évi összeomlásig. Tito kiléte a nagy nyilvánosság előtt mindaddig ismeretlen volt, amíg a németek, az olaszok és az usztasák körözni nem kezdték. Arcképe ekkor jelent meg először a hirdetőoszlopokon, a nyilvánosság ekkor tudta meg, hogy a neve Tito, hogy tíz-egynéhány hadosztály indított hajsztát kézre kerítésére, s hogy magas vérdíj van rá kitűzve. 1948.

FORGÓSZÉLBEN

1914 elején, amikor kitört az első világháború, Titót, mint politikailag gyanús elemet, letartóztatták, és a péterváradí várba zárták. Aztán mozgósított katonaként a frontra menet emberbaráti eszméket hirdet a háborúnak mint olyanak az értelmetlenségéről. A Szerbia elleni osztrák offenzíva, e kegyetlen és nagyzási hóbotról hajtott offenzíva régmúlt napjaitól fogva, amely kétszázezer elesett és fogságba került katona meg az egész tüzérség elvesztése árán ennek a nagyhatalomnak a katasztrófális vereségével fog végződni, majd a szibériai táborokban töltött, háromévi orosz hadifogságon át, az osztrák és az orosz birodalom összeomlásától a Szerb—Horvát—Szlovén Királyságban dívó, drámaian zajos politikai összetűzésekkig, — ő forradalmárként állja a sarát, cselekvő részese a

politikai és pártélet számtalan fordulatanak, ott van a veszített pártcsaták és véres vereségek forgószeleiben. 1957.

A HÁBORÚ VIHARA UTÁN

Amikor az első világháború vihara után a Kutnjak-féle kocsma fölötti helyiségekben találkoztunk (ott volt akkoriban a szakszervezet székháza), Tito erkölcsi-politikai arcéle már határozott körvonalakat öltött. Az azokban a hajdani, elfeledett napokban folytatott beszélgetésekben gyakran szóba került a „mi a teendő?” régi és mindig visszatérő témája. Tito szavaiból azonban már akkor (1924—26 táján) mindig valami egyszerű, de csodálatraméltóan kitartó, mondhatnók, csökönyös magabiztosság áradt.

Ő az orosz kontinensről csöppent a mi kisszerű, elmaradott viszonyaink közé a provinciába hazatérő világutasként, aki öt teljes évet töltött odaát a másik parton, a lenini szocialista valóság partjain. Az akkori, végtelenül szövevényes párton belüli helyzetben megengedte ugyan, hogy többféle megoldás lehetséges, de egy dologhoz állhatatosan ragaszkodott, mert kétség nem fért hozzá: hogy a szocialista kontinens valóban létezik, hogy ennek a mi sártekénknek egyhatod részét foglalja el, s hogy olyan nemzetközi forradalmi folyamat kezdetét jelzi, amelyet nem lehet többé megállítani. 1952.

FEBRUÁRI TÉZISEK (1928)

A párt soraiban eluralkodott különféle vélemények és meggyőződések, elvek és gondolkodásmódok általános és meddő zűrzavara közepette, 1928 februárjában, mint a 8. helyi (azaz: zágrábi) pártkonferencia korreferense lépett fel Tito a maga politikai téziseivel, amelyek — a hosszan tartó pártvitáktól akkor már jócskán felzaklatott proletár pártöntudat számára — igen egyszerűek és logikusak, igen meggyőzőek, a proletár szolidaritás elve miatt pedig rendkívül vonzóak voltak.

Tito, mint a párt proletár ellenzékének képviselője, rámutatott arra, hogy a tömegek ellenállása — amely a politikai és gazdasági tényállással szemben megnyilvánuló mind ingerültebb sztrájkokban fejeződik ki (amikor az órabér 1—2 dinár volt) — milyen éles ellentétben van a látszólag elvszerű pártvitákkal, amelyek — ha az

egység érdekében nem hagynak fel velük — elkerülhetetlenül a párt szétszülléséhez vezetnek. Nyíltan, kendőzetlenül szembeszáll a hozszadalmas és sorvasztó vitákkal, amelyeket a párt vezetősége folytatott úgy, hogy közben mindinkább elszigetelődött a tömegektől és mind veszélyesebben eltávolodott a gyakorlati tennivalóktól. Tito ekkor a proletár szolidaritás eszméjének szószólójaként lépett fel, s már első mondataival megnyerte valamennyi delegátus rokonszenvét.

Pedig nem beszélt a pártviták egyetlen ún. sarkalatos kérdéséről sem, hanem csak arról, hogy a Helyi Bizottság szervezési technikája nem éppen kifogástalan, hogy a kapcsolattartás gyenge vagy semmilyen, hogy az illegális propagandaanyag terjesztése leállt, hogy a felsőbb fórumok határozatai nem jutnak el a körzetekbe, hogy a tagság politikai felvilágosításának munkája mennyire el van hanyagolva, és így tovább. Korreferátumában hangsúlyozta, hogy a frakciózást (amely akkor már összeférhetetlen ellenségeskedésbe csapott át) kizárólag a tömegekben kifejtett gyakorlati munkával lehetséges letörni méghozzá úgy, hogy valóban arról beszéljünk, ami a proletariátus mindennapi, közvetlen gondja, ez pedig az alacsony munkabér és a munkanélküliség. Beszélt a frakciós harcok felszámolásának szükségességéről, a szektásságnak a tömegekre való káros hatásáról, ami pedig a politikai prognózist illeti, a Tito által festett kép sötét és igen gondba ejtő volt: az udvari klikk terrorja fasiszta tábornoki diktatúrává fajul, valamennyi horvát párt behódoló politikát folytat, és hogy — tekintettel a helyzet komolyságára — a párton belül uralkodó egészségtelen viszonyok orvoslására nincs más mód, mint pártiskolákat nyitni, rendszeres munkával hozzálátni a tömegek eszmei színvonalának emeléséhez, felújítani a Vörös Segélyt, hogy ezzel elejét vegyünk a vereség pszichózisának. Ezzel — különben — a pártnak csakis egy szilárdan összetartó, osztálytudatos proletár magva birkózhat meg eredményesen, amelynek a párt megalkuvást nem ismerő egységének gondolata kell hogy legyen az egyetlen politikai iránytűje. 1962.

AZ 1928. ÉVI ZÁGRÁBI HATÁROZAT

A pártban, amelyet — a pártfegyelem teljes megszűnése mellett — már évek óta frakciós meghasonlás bénított, s ahol a politikai titkárság nemcsak hogy nem váltotta be a hozzája fűzött reményeket,

hanem inkább még elszigetelődött a proletár tömegektől, a Tito előterjesztette rezolúció azokat az erőket képviselte, amelyek a már-már szakadás, széthullás előtt álló pártot feltámoogatják majd kétségbeejtő csődjéből, megújítják megfogyatkozott káderállományát és fegyelmezett élcsapatot toboroznak a proletár egység és szolidaritás zászlaja alatt. 1962.

HAZATÉRÉS OROSZORSZÁGBÓL (1937)

Amikor visszatért Oroszországból (ez pedig éppen a sztálini vérengzés idejére esett), Tito egy halálra ítélt kommunista mozgalom s egy olyan párt élére került, amely párt legtevékenyebb tagjainak jó részét, azt, amelyik Oroszországban találtatott, már likvidálták. Az a gondolat, hogy hazajön, hogy a hazájába, s ott is egyfajta törvényen kívüli bújdosásba, tartós halálveszedelembé tér vissza, a sztálini bizonyossághoz képest szemkápráztató illúzióknak tűnt, mert a harc lehetőségével biztatott, amely — ha talán életveszélyes is — mégis annyi vakmerő reménnyel kecsegtet. Az, hogy a kilátástalan, nyomorúságos depresszió helyett, amiben oly tehetetlenül vergődtek a halálra ítélt eszményi forradalmárok óriási tömegei Oroszországban, inkább az effajta illegalitást választotta, az új szervező titkár legmerészebb húzásai közé tartozik. 1962.

A TERVSZERŰ MUNKA KEZDETE 1937-BEN

Idehaza, az országban, Tito ugyanazon terv szerint folytatta a pártmunkát, ahogyan kilenc évvel korábban felvázolta magának. Ahhoz, hogy megindulhasson a demoralizált és szétvert mozgalom módszeres tömegesítése, új kádereket kellett teremteni, helyreállítani a megszakadt kapcsolatot a tömegek és a vezetőség között, kiépíteni az új szervezési technikát, beindítani a legális és illegális pártsajtót, pártiskolákat és politikai tanfolyamokat szervezni, egy szóval, gyakorlati munkával kellett tanúsítani, hogy újból megkezdődött a rendszeres tevékenykedés az alapvető feladat teljesítése: a proletariátus felszabadítása, illetve a polgári hatalom megdöntésének, valamint a szocialista elvek győzedelmeskedésének közelebbi céljával. 1962.

A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGARÓL

„A népek önrendelkezési joga mind az elszakadásig” — ezt a radikális frázist a baloldali sajtóban (1927) úgy emlegették, mint valami mindenható gyógyírt. Tito a népek önrendelkezési jogával kapcsolatos problémakört (1937) körülbelül így határozta meg: mindaddig, amíg nem alkalmazzák feltételesen, tehát szocialista, azaz lenini módon, az önrendelkezési jog elvont politikai szóvirág marad. Ha egyszer abban a helyzetben leszünk, hogy az önrendelkezésnek ezt a jelszavát (a jugoszláv problémakörön belül) gyakorlatilag is keresztülvigyük, mi azt szocialista, lenini alapokon, vagyis feltételesen fogjuk alkalmazni. Ez azt jelenti: nem fogjuk megengedni, hogy ez a jelszó a reakciós polgári osztály kezében propagandaeszközzé váljon, hogy ez a polgárság új, szuverén piacokat hódítson magának, mert ha így alkalmaznánk, az egyenesen ellenforradalomhoz, fasizmushoz, új meg új válságokba, háborúhoz vezetne. A nemzeti önrendelés kérdésében bennünket mint leninistákat elsősorban és mindenekelőtt a proletariátus önrendelkezésének kérdése érdekel az adott nemzet keretén belül, és éppen azért, mert tudjuk és mert tudatában vagyunk annak, hogy a proletariátus önrendelkezése minden balkáni népünknek is érdeke, s hogy a proletariátus politikai érdekei tökéletesen azonosak az egyes népek érdekeivel, következképp nekünk nem felel meg, hogy az említett elv alapján valamiféle új, balkáni, fasiszta államalakulatokat hívjunk életre.

1952.

KUMROVECI NOCTURNE, 1937

Ott áll Tito a szülőháza előtt, miközben a gondolatai széles ívben köröznek az öreg kumroveci hajlék mohos teteje fölött. Önmagán gondolkozik, szomorú gyermekkoráról, a világháborúról, a kaszárnyákról, a Kárpátokról, a fogolytáborokról és harcterekről, a csatákról, amelyeket megjárt, meg a nagy szibériai folyamokról, az orosz nyelvről, mely tengerként mossa a kitáj falak tövét és a távoli mongol földek partjait, végighömpölyögvén egész Ázsián, mind a Csendes-óceánig. Önnön életéről tündöklik, a gyárakról, amelyekben dolgozott, a szakszervezetekről, az elvtársakról, a sztrájkokról, a mozgalomról, amelynek élén áll, egy egész emberéletről, amelynek

köre a Lepoglaván és Spanyolországon át, Madridtól Kumrovecig vívott csaták és küzdelmek végeláthatatlan láncolatát alkotva ma bezárul, s hogy ez a beláthatatlan életút a világ körül, lám, már egy egész emberöltőnyi ideje tart, emitt meg, Kumrovecben, csak úgy ugatnak a kutyák, mint harminc vagy negyven évvel ezelőtt. Az ajtók ma is kenetlenek, a döglött macskákat továbbra is a patákba dobják, a pöcegödrök is falazatlanok, mintha mi sem történt volna közben a világban, mintha egyáltalán semmi sem történt volna, s Európa sem állna egy új világháború küszöbén! Az Északi-Jeges-tengertől az Uralig és a Volgáig gőzt és füstöt okádnak a vegyipari kombinátok, dübörögnek az acélművek Vlagyivosztoktól Magnyitogorszkig, megrendülnek a föld középkori alapjai, Amerika és Európa kohóiban több mint százmillió tonna acél fortyog, dörögnek az ágyúk Spanyolhonban, Hitler tömeggyilkosságokat forral, jön a vihar, a nemzetközi vihar, itt pedig ugatnak a kutyák, és bűzlenek a pöcegödrök, akárcsak a Keglevich-féle úrdolgás, robotos időkben. Újabb nemzetközi katasztrófa fenyeget, a fasiszta szörnyeteg már késeit feni, nálunk meg Kupinec hortyog, a Kaptol hortyog, Kumrovec hortyog, az egész kispolgári intelligencia hortyog, egyedül Tito virraszt, ott, Kumrovecben, s érzi a középkori lemaradás vákuumát, ennek a kumroveci nocturne-nek az átoksújtottságát, amikor csak a kutyák ugatnak és minden dermedt modulatlanságban áll a helyén, mintha elvarázsolták volna. A Csendes-óceán és Spanyolország felől a forradalom lángnyelvei lobognak, a tűzvész rózsás hajnalhasadása sziporkázik a világ számtalan kohója felett, füstölögnek a kombinátok kéményerdei, a világ szívverése már most az eljövendő boldogabb századok ritmusát dobogja, nálunk pedig bagoly röpköd a Mária Terézia korabeli templomtornyok körül; és minden csak unalmas, régi kumroveci temető meg korhadt fahíd, amely a magányos éji virrasztó egy kissé erősebb dobbantására is leszakadhat.

1952.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐESTÉJÉN

A második világháború előestéjén (1937—40) nem egészen három év alatt sikerült főbb vonalakban megvalósítania azt a tervét, hogy megújítsa a pártkádereket, hogy szolid pártkereteket szervezzen a nagyobb stílusú szakszervezeti és politikai akciókhoz, s hogy

ekképpen, mivel a háború első napjától fogva tisztában volt vele, hogy a harc egyetlen politikai eszköze a fegyver lett, már 1941 augusztusában felszabadított területre távozzon mint egy politikailag szervezett hadsereg vezére, legfőbb kezdeményező alakja egy felkelésnek és forradalomnak, amelyet majd 1945 őszén, a szocialista köztársaság kikiáltásával visz végső diadalra. 1962.

1941 ÁPRILISÁNAK ELEJÉN

1941. április elején, amikor a német ágyúk tüzeben hazánk is térdre roskadt, ott állt Tito egy rojalista politika romjai fölött, emberi és hazafiúi méltóságában megalázottan, egy nép fiaként, amelynek sok évszázados történelme nem egyéb, mint az idegen érdekekért vívott, kilátástalan háborúk fájdalmasan tragikus refrénje. Sok ezer polgártársához hasonlóan Tito is végignézte a német ármádia bevonulását, amint végigdübörög és -zakatol történelmi városaink utcáin, s tisztában volt vele, hogy itt most élet és halál forog kockán, egy hosszú történelmi korszakra szólóan.

Amíg polgártársai közül annyian csak tétlenül döbbszent szemléltői voltak a halál eme felvonulásának, érezvén közben, hogy a fejszék, máglyák és bitófák, a győztes jogán, mint fosztják meg őket emberi mivoltuktól, azokban a drámai pillanatokban Tito azon kevesek közé tartozott, akik tudták, hogy tenni kell valamit, sőt precíz pontossággal azt is, hogy mit és hogyan kell tenni, s ő, egy pillanattig sem késlekedve, azonnal cselekedni kezdett... 1957.

ROMANTIKUS ILLÚZIÓK NÉLKÜL

1941 nyarán, ötvenedik életévében, Tito teljesen kiforrott egyéniség.

Gazdag élettapasztalattal a háta mögött, mint ember és mint forradalmár mindenféle romantikus illúzióktól mentesen, jól tudván, mi a háború, mi a hadsereg és mi a forradalom, Titónak a forradalmi politika sokféle dialektikus ellentmondásáról már régen megvolt a saját, önálló meggyőződése. 1957.

A FELKELÉS DEFINÍCIÓJA

Már április elején (1941-ben) élesen kirajzolódó képet tudott alkotni egész sor gyakorlati tennivalóról, és már a felkelés első politikai megfogalmazásában valóságos látnoki erővel körvonalazta meg az elkerülhetetlen és várhatóan tragikus súlyosságú harc összes forradalmi céljait. Tézisei világosak voltak: a felkelésnek egyrészt meg kell hoznia a teljes győzelmet az ellenséges erők fölött, másrészt pedig azoknak a hazai elemeknek a politikai megsemmisítéséhez kell vezetnie, amelyek romlásba döntötték az országot. Ezek a reakciós erők, az ellenséges katonai érdekek szolgálatában, a jugoszláv politikai test maradványainak szétmarcangolására készültek, s ők lettek Tito stratégiájának legfőbb politikai problémája az elkövetkező négy évben. 1957.

AZ ERKÖLCSI FELHÁBORODÁS FORRADALMI EREJÉBE
VETETT HIT (1941)

A megszálló erők és reakciós politikai darabontjaik megsemmisítésének programban kimondott tétele, melyet már 1941 áprilisának első felében megfogalmaztak, bizony merész dolog volt, 1941. áprilisában — tehát még fegyvertelenül, védtelenül — meghatározni egy felkelés legfőbb politikai és stratégiai irányvonalát, miszerint a felkelésnek teljes győzelmet kell aratnia az összes ellenséges erők felett, le kell számolnia a dinasztiaival és mindazokkal az elemekkel, amelyek azokban a napokban éppen csak hogy táborot bontottak, megindulván véres szerepkörük betöltésére, azt jelentette, mint fanatikusan hinni az egész nép erkölcsi felháborodásának forradalmi erejében. Az, hogy lenini módon szilárdan hitt a forradalmi elkeseredés magasabb erkölcsi erejében és azt a politikai tudat legtisztább ihletőjének tekintette, Titónak mint embernek, mint stratégiának és mint politikusnak a legfőbb jellemzője. 1957.

TÖRTÉNELMI TÁVLATBÓL SZEMLÉLVE

Amikor Tito szerepének jelentősége, a felkelésre szólító, 1941. évi júliusi proklamációja (melyet egy politikai párt főtávkaraként írt alá), valamint a népi mozgalom élén közreadott programjának ér-

telmi történelmi távlatból rajzolódik ki előttünk, ne feledkezzünk meg a háborút megelőző évtized politikai küzdelmeiről sem, vagyis az előjátékról mindazoknak a véres csatáknak, amelyek lankadatlan heveséggel dúltak teljes négy éven át. Ez a korszak, amelyet ma az ő neve jelképez, történetileg szerves folytatása annak a hosszan tartó forradalmi folyamatnak, aminek során több ezer tudatos forradalmár áldozta életét. 1957.

A TŰZVONALBAN

Tito személye, tekintettel arra a drámai hangszerelésre, amely övezi, már tizenöt esztendeje a figyelem központjában áll. Torkolattüzek és lőporfüst visszfényében politikusok és generálisok egész ensemble-ja lobbant el ebben a történelmi tűzvészben s tűnt le a világ színpadáról, akárcsak egy viaszbáb-kollekció, de nem úgy Tito alakja, aki töretlen állhatatossággal dacol mindenféle baljós fenyegetéssel. Tito neve, amelyet egyfelől romantikus legenda övez, másfelől pedig — a háború fölbolydult zűrzavara közepette — számtalan, falánk ágyútorok céltáblája, a háborúk, ideológiák, társadalmi rendszerek viharzó hullámverése fölött magasra emelt zászlóként lobogott egy gerillacsapat tűzvonalaiban, amely, bízván a győzelemben, harminc ellenséges hadosztállyal vette fel a harcot. 1957.

AZ ÉLETMENTŐ POLITIKA

Ha a politika olyan művészet, amely a negatív erőket a javunkra tudja fordítani, akkor Tito politikája bölcs, hasznos és ügyes politika. Ha a politika olyan képesség, amely — adott körülmények között — a lehető legkisebbre csökkenti a veszélyességi koeficiens, akkor életmentő, s eszerint helyes politika. Ha pedig a háború csupán más eszközökkel folytatott politika, akkor a Tito háborúja, amelynek — az adott körülmények között — egyetlen lehetséges eszköze a gerilla volt, valóban az ő tulajdon politikai háborúja. 1957.

A FORRADALMI MOZGALOM ÉLÉN

Egy dinasztikus hadsereg összeomlásának közepette — mely hadsereg cinikus módszerei eleve kompromittálták a délszláv politikai egyesüléssel kapcsolatos józan és demokratikus elképzelést — egy korrupt rendszer ravatala fölött érzett mélységes felháborodásában, Tito nincs egyedül. Olyan forradalmi mozgalom élén áll, amely több mint húsz évig dacolt az önkényuralom nagy számbeli fölényben levő erőivel és brutális rendőrségével, s Tito eközben mindig bízott a délszláv tömegek lázadó szellemében. Megbízható politikai irányítóje volt ez a vihar kitörésétől kezdve mind a mai napig.
1957.

A HADVEZÉR

A teljes zűrzavar pillanatában bontotta ki a felkelők zászlaját, és népeink egyik legsúlyosabb politikai és erkölcsi válságának négy éve meg egész sor véres csata után, erős és diadalmas hadsereg vezéréként fejezte be a háborút. S az ország ennek a hadseregnek a lobogói alatt szabadult fel és egyesült a Soctától Ohridig. 1955.

AZ ÁLLAMFÉRFI HIGGADT NYUGALMA

A politikai fejvesztettség legsötétebb pillanataiban, amikor végigtiport rajtunk az ellenséges szoldateszka, neki, sikerült megőriznie a zseniális államférfi nyugalmát, hogy ily módon történelmünk 1941-ben bekövetkezett legvégzetesebb politikai és katonai katasztrófáját a jugoszláv népek egyik legfényesebb győzelmévé változtassa.
1948.

A KATONA

Tito, mint az 1941-es népfelkelés szervezője, kezdettől fogva a fegyveres erők főparancsnoka is. Ezek a fegyveres erők, a felkelés, illetve a népfelzabardító háború folyamán az egyes vidékekhez kötött partizánosztagokból fejlődtek zászlóaljakkból, dandárokból és hadosztályokból álló népfelzabardító hadsereggé, majd 1944 vége

felé reguláris néphadsereggé. Hadvezéri minőségében rendkívüli katonai tehetségről tett tanúbizonyságot, hiszen annyi leleménnyel oldotta meg az aránytalan fölényben levő és legkorszerűbben fel-fegyverzett ellenséggel szemben viselt partizánháborúzás legbonyolultabb feladatait, sorra visszaverte annak hét nagy offenzíváját, és végül — az ország felszabadításáért vívott záróhadműveletekben — megsemmisítő csapást mért rá.

1955.

A SZOCIALISTA NONKONFORMISTA

Tito, mint a JKP Központi Vezetősége, annak Politikai Irodája, a párttagság és egész hazánk megtestesítője, már a társadalmi logika elve szerint sem fogadhatta el a tájékoztatóirodás „lélekidomárok” direktíváit, s ezért mint hitehagyottat és párttűtőt el- és kiátkozták. Tito azonban nem aposztata és nem eretnek! Hanem szocialista nonkonformista, aki az erkölcsi gyilkosságot nem hajlandó szocialista elvül elismerni, s ami volt, az is maradt: egy kommunista párt központi vezetőségének titkára, amely párt a lenini eszméket követve került hatalomra, s miután legyűrte a polgári ellenforradalmat, ma azokat az erőket döntőgeti, amelyek fel akarják darabolni és újból félgymarmati sorba akarják sülyeszteni az országot.

1952.

A KÖZÉPKOR ÖRÖKSÉGE ELLEN

A horvát és a szerb nép közötti évezredes vallási viszálykodás, a legsötétebb középkornak ez az átkos öröksége, melyet idegen és tartósan veszedelmes erők a kölcsönös népirtás delíriumáig szítottak, ez a politikai örület, mely a szemünk láttára fajult közönséges bűnözéssé, éppen a mi elmaradott, reakciós és sovén, kispolgári szinten megrekedt társadalmi struktúránk miatt, könnyen önpusztító méreteket ölthetett volna. Hogy ez nem történt meg, azt az előrelátó és bölcs politikának meg annak a mozgalomnak köszönhetjük, amelyet a szabadság- és igazságszeretet fennkölt elvei alapján Tito szervezett meg, s végső soron az ő higgadt és merész stratégiájának, amely nemzeti történelmünkben, de a világtörténelemben is, az emberi önfeláldozás és hősiesség egyik legszebb hősköltevénye.

1948.

EGY POLITIKAI TEHETSÉG ALAPELEMEI

Az első naptól fogva, amikor szakszervezeti funkcionáriusi minőségében megjelent a zágrábi pártszervezet színe előtt, Tito mindig gyakorlati politikus volt, ami nem jelenti azt, hogy akár egy pillanatra is szem elől tévesztette volna a lenini elveket. Az, hogy a lenini eszméknek valóságos tartalmat tudott adni, tartósan meg tudta különböztetni, hogy a politikai gondolat mikor válik fikcióvá, s mikor ölti fel ismét az anyagi erő formáját, — ezek az alapelvei sajátos tehetségének, amely megbízható navigációs műszerként segíti át sokéves politikai küzdelmeinek mindenféle viharán.

1962.

A PÁRTVEZETŐ

Tito, mint pártvezető, a forradalmi proletármozgalom fő szervezője, előrelátó és következetes állásfoglalásával felszámolta a párt összes frakciós válságait a harmincas években. Miután kiszabadult a börtönből (1934—1937), valamint a január hatodiki diktatúra alatt elszenvedett súlyos vereségek után, sikerült átszerveznie a Jugoszláv Kommunista Pártot és újból feléleszteni a tömegekben a teljes és végső politikai győzelem hitét.

1955.

A KATONA ÉS A POLITIKUS

Tito olyan katonaember, aki a hadsereget kizárólag politikai eszköznek tekinti, és olyan politikus, aki a politikai győzelmet fegyverrel a kezében vívta ki!

1957.

A KARTACSTŰZ

Tito — az hajlíthatatlan és bátor kiállás az egész világ nagyhatalmai előtt, melynek alapja az első és a második világháborúban, valamint az évtizedes és számtalan áldozatot követelő, súlyos földalatti politikai harcokban szerzett tapasztalat. Tito — az a diadalív, amely középkori múltunk sötét, véres falait hidalja át, és út a civilizációba, amely nem akar többé idegen bankok, idegen hazug-

ságok és előítéletek rabja lenni. Ő az a kartácstűz, amely elmaradottságunk füstjén-ködén áthatolva, izzó jelképként magasodik jelenkori politikai tudatunk csillagos lobogói fölött. 1952.

A HALÁLBA MENŐK HOSSZÚ SORA

A forradalmárok légiónyi sokaságában, a matematikai valószínűségszámítás szerint is Tito éppúgy a halál fia volt éveket, akár csak bármelyik bajtársa. Tragikus egy menetszlop, de ő azzal a szilárd meggyőződéssel haladt benne, hogy ez a véres út, sajnos, az egyetlen útja-módja annak, hogy a nép kilépjen eposzi, archaikus elmaradottságának sötét tömlöcéből, ő maga pedig, ebből az anabázisból, ötven hadosztály élén jelent meg a nagyhatalmak előtt, s ekképpen elejét vette az ország újbóli, imperialista földarabolásának. 1957.

AZ ÁLLAMFÉRFI

Tito már 1941-ben kezdeményezte a néphatalmi szervek, azaz a népfelszabadító bizottságok megalakítását, amelyek majd a burzsoá Jugoszlávia szétvert államgépezete és kényszerapparátusa helyébe lépnek. Ő kezdeményezte a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács — mint a néphatalom központi szervének — megalakítását (1942), majd az 1943. november 29-i, jajcei második ülésén ugyane tanácsnak legfőbb törvényhozó és végrehajtó szervévé való átminősítését, továbbá a Jugoszlávia Felszabadításának Nemzeti Bizottsága, vagyis az ideiglenes kormány kinevezését. Jajce Tito forradalmi stratégiájának egyik legnagyobb sikere volt; a Jajceban hozott történelmi döntések megalapozták az egyenjogú jugoszláv népek új, demokratikus, föderatív közösségét. 1955.

A TEORETIKUS

Tito a jugoszláv problematika elméleti kimunkálásával foglalkozva megmutatta, hogyan kell megoldani bizonyos kérdéseket, amelyek már régóta gondot okoznak a világ szocialista mozgalmainak, és eközben halomra döntötte a nem marxista felfogásokat a szocialista

országok és államok nemzetközi és államközi viszonyának kérdésében, az állam szerepének kérdésében az átmeneti időszakban és az állam elhalásának kérdésében, a párt szerepének és az államhoz való viszonyának kérdésében, a kommunizmus, illetve a szocializmus alsóbb fokozatának kérdésében, az állami és a szocialista tulajdon kérdésében. 1955.

AZ EGYENJOGÚ KOEGZISZTENCIAÉRT

Már a háború folyamán és mindjárt utána is erélyesen szembeszállt Jugoszláviának bármiféle érdekvezetekre való felosztásával, minden olyan kísérlettel, hogy az ország bárkinek is aprópénzül szolgáljon holmi számlák kiegyenlítésében, s ehelyett inkább azt a külpolitikát részesítette előnyben, amely lehetővé tette, hogy hazánk megőrizze függetlenségét, hogy ellene szegüljön mindenfajta külső diktátumnak, s hogy egyik hordozója legyen a más államok ügyeibe való be nem avatkozás, a nemzetek közötti egyenjogúság tiszteletben tartása és a különböző politikai és társadalmi rendszerű országok békés koegzisztenciája elvének. 1955.

A BÉKESZERETET MINT ALAPVETŐ IRÁNYELV

Tito, aki európai és internacionalista szolidaritásból indított felkelést, minden képzetet meghaladó, országnyi temető fölött fejezte be a háborút. Kaszával-kapával szállt csatába a gépesített szörnyeteg ellen, csupa kezdetleges eszközzel háborúzott, akárcsak azok a szerb parasztok, akik valamikor régen, százötven évvel ezelőtt, cseresznyafa-ágyúkkal hódították el a belgrádi basáktól a kalemegdáni erődöt, de a fasiszta háborús dühöngés dezoláló nyomai közepette ő már hozzálátott a szocializmus építéséhez. Ebben a teljesen felperzselt és lerombolt országban, amilyenek a vérfürdő után láttuk, Tito egyik legerősebb érve az volt és az is maradt: nem akarunk többé idegen érdekeknek szolgáló ágyúöntelék lenni. Ehhez a békeszerető irányelvéhez azóta is következetesen ragaszkodik, tekintet nélkül arra, hogy ez az axióma milyen politikai és gazdasági válságokat okoz mind a kapitalista, mind a szocialista államokkal való nemzetközi viszonyokban. 1957.

A BALKÁN ÉS A VILÁG BÉKÉJE ÉRDEKÉBEN

Ha szemügyre vesszük Tito életművét, egész sor olyan körülményt kell tekintetbe vennünk, amelyek a balkáni népek életében bizony nem jelentéktelenek, ezért komoly figyelmet érdemelnek. Ha igaz az, hogy a világ e része nemzetközi viszonyainak megoldása szempontjából a jugoszláv állam jelenléte döntő fontosságú, akkor Titónak a legutóbbi, háborús történelmi korszakban játszott szerepe kétségtelenül pozitív. Ha a délszláv állam jelenléte az egyetlen, aránylag bölcs képlete az itteni népek szuverenitása és politikai függetlensége megőrzésének, s eszerint a délkelet-európai térség békéjének is egyetlen természetes biztosítója, akkor Tito béketörekvései is, amelyeket a világbéke fenntartásának érdekében az összes háború utáni válságok és bonyodalmak idején mind a mai napig kifejtett, történelmi szempontból ugyancsak pozitívak. 1957.

PÁRHUZAMBA ÁLLÍTVA LENINNEL

Lenin egy elmaradott, feudoarisztokrata szatrapaságban vette át a hatalmat, melyben a cári egyeduralom nem ismert egyetlenegy sem a nyugat-európai demokratikus, feudális vagy polgári parlamenti intézmények közül. Tito viszont abban a délszláv konglomerátumban jelent meg, amelyet évszázadokon át, együtt és egyidőben, rendkívül sok és sokféle, mediterrán, közép-európai és balkáni politikai és kulturális befolyás ért. Lenin az első imperialista háború idején a béke jelszavával került hatalomra egy parasztállamban, amelynek népe, már patriarkális, anarchoindividualista hajlamainál fogva is igencsak kishitű volt, s mindig is, évszázadokon át, könnyösen távol tartotta magát mindenféle arisztokratikus egyeduralomtól és annak háborúitól. Tito ellenben az osztályharc jelszavát a nemzeti függetlenség és felszabadulás eszméjével párosítva háborúra szólított fel abban a pillanatban, amikor a polgári osztály éppen letette a fegyvert. 1952.

TÖRTÉNELMI SZEREP

Útjában találatni annak az orkánnak, amely 1948-ban Titóra és a JKP egész központi vezetésére zúdult, s méltóságteljesen és

büszkén és bátran dacolni is vele, nem kis dolog volt. Talán túlzás volna azt állítani, hogy Tito nélkül esetleg merőben más irányt vesznek a dolgok, hiszen azokban a drámai és sorsdöntő pillanatokban lojális és odaadó munkatársainak valóságos falanxa vette őt körül, ezenkívül az egész párt és összes nemzeteink osztatlan rokonszenvét élvezte, az azonban kétségtelen, hogy a desztalinizáció, a koegzisztencia, az emberbaráti indítékokat sem kizáró nemzetközi békeharc, a tömbön kívüli országok politikája stb., ugyanúgy az ő személyes kezdeményezése, aminthogy a nevéhez fűződik a zágrábi helyi pártszervezet 1928. évi februári határozata is, amely mozgalmunknak történelmi dátuma és fordulópontja. Tito akkor indult el a maga történelmi útján, ez az út pedig nemcsak mint jelenség nagy fontosságú, hanem nemzetközi kontinensközi méretekben is történelmi jelentőségű.

1962.

A HIVATÁSOS FORRADALMÁR

Amikor „életútjának felén” mint a JKP Központi Vezetőségének az országban működő szervező titkára hazatért, Tito számára az egyéni élet, az úgynevezett polgári magánélet, többé-kevésbé megszűnt. Attól a pillanattól kezdve mint egy illegális mozgalomnak illegálisban levő titkára, a hivatásos forradalmár életét éli, aki a pozitív törvények értelmében — lévén körözött személy — egészen szolid hullajelölt. A gyermekkort, a szakmáját, az osztrák katonáskodást, az északi orosz fronton szerzett sebesülését, a hadifogságot, a gyárakban töltött vasmunkás éveket, a raboskodást és a politikai emigráció éveit, a nyomorúságos proletár élet megannyi drámai fordulatát, személyes szabadságát és családi életét, mind-mind odaajándékozta a pártnak, réges-rég eltemetvén magában valamiféle nyugalmas, egyéni pályafutás minden illúzióját.

1962.

AZ EMBER ÉLETÚTJA

Ha egy ember hatvanéves korában azt mondhatja: igen, kerek negyven esztendőn át mindig a legjobb erkölcsi meggyőződésem szerint küzdöttem, országot-világot bejártam, hadakat és háborúkat és civilizációkat, társadalmi rendszereket és forradalmakat láttam,

egész életemben a magam tíz körmével kerestem meg a kenyereket, voltam fegyenc és katona, politikus és a proletariátus felszabadításáért harcoló, nagy tömegmozgalom szervezője, felkelést indítottam a vak őserő ellen, súlyos és véres háborúban kisöprűztem országomból az idegen betolakodókat, visszaadtam hazámnak elrabolt tengerét, a szigeteit és városait, népemet felszabadítottam az osztálykizsákmányolás alól, lefektettem a szocializmus alapjait és ma hazámat építem, hogy elmaradottságából felemelkedvén a civilizált nemzetek sorába lépjen, nos, akkor az ilyen ember teljes joggal mondhatja magáról: teljesítettem emberi és polgári kötelességemet...

1952.

BORBÉLY János fordítása